

FUNKCIJA I ZNAČAJ UVOĐENJA VJERSKOG ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

Nusreta KEPEŠ, Anela HASANAGIĆ, Arzija MAHMUTOVIĆ,
Šefko SULEJMANOVIĆ i Enver TURSANOVIĆ

UDK 373.2:28-78](497.6)(047.31)

SAŽETAK: Ovaj rad predstavlja sažetak *studije opravdanosti i izvodljivosti otvaranja predškolskih ustanova u okviru Islamske zajednice u BiH*. Ona je bila jedna od polaznih tačaka desetogodišnjeg planiranja razvoja odgojnih, obrazovnih i naučnih ustanova Islamske zajednice.

Na osnovu Odluke Reisu-*l-uleme* o imenovanju tima za izradu studije, stručni tim je, u periodu od maja do oktobra 2013. godine, radio na istraživanju, dokumentiranju i elaboraciji opravdanosti otvaranja obdaništa unutar Islamske zajednice BiH. Izvršena je opsežna elaboracija prikupljenih rezultata na uzorku od 52 medžlisa kao i prikupljenih rezultata trenutnog stanja predškolskog odgoja u Bosni i Hercegovini. Stručni tim je na temelju do sada poznatih rezultata istraživanja, postavljenih hipoteza i podataka dobivenih u ovoj studiji donio generalne zaključke, ali i: zaključke vezane za definiranje ciljeva koji se žele postići, zaključke bazirane na utvrđivanju normativa, standarda i drugih stručnih pretpostavki, zaključke vezane za potrebe otvaranja obdaništa i teritorijalne prioritete, zaključke vezane za predviđene troškove optimalne finansijske konstrukcije, zaključke koji definiraju redoslijed aktivnosti u postupku konkretne realizacije, te zaključke procjene rezultata djelovanja IZ kroz sistem ustanova predškolskog odgoja.

Ključne riječi: strategija, predškolske ustanove, Islamska zajednica, medžlisi

Uvodni dio

Sva djeca imaju, po konvenciji Ujedinjenih nacija, pravo na odgoj i obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i socijalnu ravnopravnost. Ona prije svega, imaju pravo da rastu u atmosferi zaštićenoj od svakodnevnih problema odraslih, kao i pravo da budu to što jesu i da razvijaju autentične osobine svoje ličnosti. Društvo i porodica su u obavezi da predškolskom djetetu osiguraju sredinu koja će zadovoljavati dječije potrebe i pružati priliku da ostvari svoja prava na: odgoj, obrazovanje, zdravstvenu i psihološku zaštitu.

Bazične funkcije predškolske ustanove i porodice su:

- 1) Ostvarivanje sigurne sredine u kojoj će dijete moći da unapređuje svoje fizičko i mentalno zdravlje, u kojoj će se osjećati prihvaćeno i voljeno i u kojoj će postojati najbolji uvjeti za njegov rast i razvoj
- 2) Budući da je savremena porodica često preuzak okvir za boravak i odrastanje djece, boravkom djece u instituciji dobijaju se raznovrsnije

- 3) Roditelji od predškolske ustanove dobijaju neposrednu pomoć, ali i priliku da svoj roditeljski poziv ostvare na nov način i uz razmjenu sa drugim ljudima, te se predškolska institucija može smatrati dopunom porodičnog odgoja
- 4) Pružanjem pomoći porodicama i djeci, odgojno-obrazovna institucija unapređuje ne samo vlastite metode rada i oblike

saradnje s porodicom nego i obogaćuje odgojni repertoar roditelja razmjenjujući s njima modele uspješnijeg odgojnog djelovanja na djecu, kao i načine zaštite, njege, razrješavanja konflikta s djecom, uspješne načine obrazovanja male djece itd.

Pored navedenih postoje i posebne funkcije predškolske ustanove:

- Razvija intelektualne i druge sposobnosti djece, omogućava im stjecanje elementarnih znanja o prirodi, životu i radu ljudi, razvija radoznalost, obogaćuje dječije iskustvo uopće
- Utječe na formiranje elemenata ličnosti djeteta, elementarnih radnih navika, osnovnih navika kulturnog i socijalnog ponašanja djeteta
- Razvija dječije stvaralaštvo i elementarni smisao za estetsko doživljavanje i izražavanje
- Zadovoljava potrebu djece za igrom i zajedničkim životom u krugu vršnjaka i osigurava im zdravo i vedro djetinjstvo
- Priprema djecu za školu i saraduje sa osnovnim školama u cilju kontinuiteta u odgoju i obrazovanju djece
- Djeci koja dolaze iz nepovoljnih kulturnih, socioloških i socijalnih uvjeta pruža pomoć u svestranom razvoju kako bi ih, po dolasku u školu, dovela na približno jednak nivo sa ostalom djecom.

Predškolski odgoj i obrazovanje su sastavni dio odgojno-obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini. Oni su prvi, poseban i specifičan stepen odgojno-obrazovnog sistema koji se bavi odgojem djece predškolske dobi. Predškolski odgoj i obrazovanje treba shvatiti kao širi pojam koji određuju pojmovi: odgoj, obrazovanje, njega i zaštita. U članu 14. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju ističe se funkcija predškolskog odgoja i obrazovanja koja ima za cilj:

- a) Osiguranje uvjeta za optimalan razvoj svakog djeteta
- b) Pomoć roditeljima u brizi za njegu, zaštitu, razvoj, odgoj i opće blagostanje djeteta

- c) Dopunjavanje porodičnog odgoja
- d) Ulaganje društva u blagostanje i napredak.

Pravo djeteta na slobodu misli, savjesti i religije

Odgoj jedinke, uporedo sa njenim biološkim sazrijevanjem, uvijek je bio sastavni dio razvoja ljudske ličnosti i njene integracije u društvo. O potrebi egzistiranja predškolske ustanove sa uvođenjem vjerskog odgoja u javne vrtiće, suvišno je govoriti ako se ima u vidu organizacija i način života savremene porodice, u kojoj je majka, kao njen nukleus, sve više društveno i javno angažirana, te se kolektivni vid okupljanja djece ranog uzrasta nameće kao imperativ vremena.

Naša zemlja je potpisnica raznih međunarodnih konvencija, deklaracija, kao i drugih akata kojima se garantiraju osnovna ljudska prava, među kojima i pravo na religiju. Prema značenju, sloboda religije obuhvata:

- Slobodu vjerovanja koja obuhvata slobodu izbora i ostajanja u određenoj vjeri ili uvjerenju
- Slobodu iskazivanja religije putem učenja, vršenja obreda i održavanja, privatno ili javno, pojedinačno ili kolektivno.

U konvenciji o pravima djece čl. 14 glasi: "Države potpisnice će poštovati pravo djeteta na slobodu misli, savjesti i religije." Deklaracija o ljudskim pravima čl. 10. u odjeljku sloboda izražavanja, također govori o slobodi misli, savjesti i vjeroispovijesti. Jedna od potpisnica konvencije o pravima djece kao i Deklaracije o ljudskim pravima je i Bosna i Hercegovina. Domaći zakoni su također usklađeni sa međunarodnim pravnim okvirom. Na taj način se otvara mogućnost uvođenja vjerskog odgoja u javne i privatne vrtiće, kao i otvaranje vjerskih vrtića.

Osnovno ljudsko pravo je pravo na slobodu vjeroispovijesti. Stoga uvođenje vjerskog odgoja u javnim vrtićima u Bosni i Hercegovini, u skladu s tim pravom, bi bio u duhu vrijednosti kao što su: evropski identitet, demokratija, ljudska prava, pluralizam

u društvu, podsticanje odgoja, obrazovanja, njege i zaštite najmlađih u duhu otvorenog dijaloga.

Važnost islamskog vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama

Koncept islamskog predškolskog odgoja ima prvenstveno za cilj zaživljavanje islamskog načina razmišljanja i ponašanja kroz različite životne situacije, odnosno njegovanje, zbrinjavanje, zaštitu, odgoj i obrazovanje djeteta u duhu islamskog svjetopogleda, kao i pozitivnih elemenata tradicije Bošnjaka. Realiziranje predškolskog programa pruža djeci mogućnosti da sve što ih okružuje povežu sa islamom na pozitivan i konstruktivan način. S obzirom na značaj ranog djetinjstva u psihofizičkom razvoju djeteta, cilj odgojnih postupaka bi trebao biti pomoć djeci da nauče razmišljati i djelovati kao muslimani. Odvijanje predškolskog programa omogućuje sistematsko upoznavanje koje teče kroz stjecanje ispravnih navika u ponašanju, higijeni, te pravilnom pristupu prirodnim zakonitostima i društvenim zbivanjima. Ovakav vid odgoja u predškolskoj ustanovi predstavlja produženu ruku porodice, konkretnu pomoć kroz stručno osmišljen pedagoški rad sa djecom koji prožima sve odgojno-obrazovne djelatnosti. Božiji poslanik Muhamed s.a.v.s. nas upućuje da odgajamo djecu za ono vrijeme u kojem će živjeti.

Sva predškolska djeca nemaju isti start prilikom polaska u školu i prilikom uključivanja u ostale životne situacije, gdje se traže određene kompetencije. Imajući u vidu uticaj znatnih socijalnih razlika i uvjeta življenja na rast i razvoj djece u najosjetljivijem razvojnom periodu kakav je predškolski uzrast, kao i potrebu za socijalnom pravdom, značajna je kompenzatorska funkcija vanporodičnog predškolskog odgoja i obrazovanja. Istraživanjima je utvrđeno da je spomenuti nepovoljni uticaj moguće u većoj mjeri ublažiti ukoliko djeca iz porodica koje su uskraćene kulturno, ekonomski, obrazovno, zdravstveno pohađaju institucije u kojima im se

to nadoknađuje. Ova, prvenstveno socijalna funkcija određuje djelovanje predškolskih ustanova koje je potrebno mnogoj djeci.

Demografske karakteristike međzlisa IZ-a u Bosni i Hercegovini

U studiji o opravdanosti i izvodljivosti otvaranja obdaništa u okviru Islamske zajednice BiH, od 88 međzlisa na području cijele Bosne i Hercegovine, uzorak je obuhvatio 52 međzlisa ili (59,09%) uzročnih tačaka. Varijabla demografske i socio-ekonomske slike međzlisa je jedan od indikatora koji je korišten u stratifikaciji uzorka. Prvi stratum nacionalna pripadnost stanovnika u općinama je napravljena na osnovu pripadnosti većinskog bošnjačkog naroda. Imajući u vidu da nisu dobiveni zvanični podaci popisa iz 2013. godine, korišteni su podaci iz popisa 1991. godine i podaci iz upitnika koji su prikupljeni od ispitanika u ovoj studiji. Od 52 međzlisa, 32 (61,5 %) su na osnovu samoiskaza izjavili da je to međzlis u kojima je većinsko bošnjačko stanovništvo, 11 (21,2%) je navelo da su u njihovoj sredini većinom stanovnici pravoslavne vjeroispovijesti, a samo 9 (17,3 %) međzlisa je istaklo da su rimokatolici u većinskoj populaciji.

Pitanje nataliteta je jedna od bitnih karakteristika u planiranju otvaranja obdaništa. Prema službenim statistikama, stanovništvo u Bosni i Hercegovini se suočava s vrlo ozbiljnom stopom negativnog prirodnog priraštaja. Bosna i Hercegovina u 2010. godini bilježi negativan prirast stanovništva od 0,4 posto, s tim što je u Republici Srpskoj stopa negativna, a u Federaciji BiH pozitivna. Na osnovu samoiskaza ispitanika u međzlisima, stopa novorođenih u zadnjih šest godina se nije znatno promijenila. Ona je iz godine u godinu varirala u rasponu $\pm 1\%$. Od 52 međzlisa, 41 je dao orijentacione podatke o broju novorođenih Bošnjaka u njihovoj sredini. Najveći broj ispitanika, i to 44,2 % je izjavio da je u periodu do 2008. do 2013. godine rođeno do 200 djece. Za dalje ispitivanje opravdanosti ulaganja

u obdaništa, zanimljiv je podatak novorođene bošnjačke djece u sredinama koje imaju preko 400 djece uzrasta rođenog od 2008. do 2013. godine.

Geografsko-regionalne karakteristike međzlisa IZ-a u Bosni i Hercegovini

U ispitivanju geografsko-regionalne distribucije uzorka stanovnika, uzorak nije ravnomjerno raspoređen. Najveći broj uzročnih tačaka su kombinirane sredine i to u procentu od 39 (75%). Urbanoj sredini u uzorku je pripalo 10 (19,2 %) međzlisa, dok je samo 3 (5,8 %) međzlisa iz ruralne sredine (Teočak, Gračanica kod Visokog i Kalesija). Problem razućenost ruralnog područja otežava organiziranje vrtića ili bilo kojeg vida organiziranog rada sa predškolskom djecom. Naime, dolazak i odlazak djece zahtijeva nadzor roditelja. Organiziran rad u ruralnoj sredini je nesigurniji zbog prohodnosti puteva i zagrijavanja kompletnih prostorija koji su propisani normativima i standardima.

Materijalni i finansijski prihodi su jedan od najznačajnijih faktora socijalne sigurnosti i životnih potreba porodice koji uvjetuju njihov kvalitet života. Pogoršavanjem životnog standarda koji je uvjetovan ekonomskom krizom u Bosni i Hercegovinu nezaposlene roditelje dovodi u nepovoljan položaj koji imaju sužene mogućnosti u pronalaženju dodatnih izvora za finansiranje boravka djece u vrtiću. Ukazujući na značaj ekonomske sigurnosti koja je uvjet za egzistenciju svih ljudi u okviru problematike istraživanja obuhvatili smo pitanje koje se odnosi na izvore prihoda prosječno zaposlenih roditelja. Što se tiče prihoda nismo postavili dosta široku skalu u upitniku, nego smo samo tražili podatke o prosječnom izvoru prihoda tokom jednog mjeseca. Za dalja istraživanja bilo bi zanimljivo ispitati i dio koji se tiče sredstava koji roditelji imaju iz stavke honorarnih poslova, prihoda na osnovu pokretanja vlastitog biznisa, izvora sredstava stečenih na osnovu socijalne pomoći i pomoći drugih vidova dodatne zarade.

U našem istraživanju 29 međzlisa je izjavilo da ima izvore sredstava koji su veći od 500 KM na mjesečnom nivou. U 23 međzlisa je istaknuto da potencijalni roditelji djece koja bi pohađala vrtić imaju platu do 500 KM na mjesečnom nivou.

Ako dohodak po članu domaćinstva iznosi 600 KM mjesečno, roditelja će obdanište za jedno dijete stajati između 150 i 180 KM, što je velika vjerovatnoća da porodice u kojima radi samo jedan član porodice neće moći izdvojiti sredstva za plaćanje obdaništa. S obzirom da općine u javnim ustanovama izdvajaju svakog mjeseca razliku u cijeni koju roditelji plaćaju za realne cijene potrebne za boravak djeteta u obdaništu, Islamska zajednica BiH, kao osnivač, treba da redovno subvenira rad obdaništa u općinama u kojima je niska stopa BDP-a. Imajući u vidu da je danas, možda više nego ikad, Bošnjačka porodica suočena s brojnim izazovima i nerijetko vrlo visokim očekivanjima, nužnim se nameće potreba za dodatnom finansijskom, stručnom podrškom u odgoju djece. Konvencija o pravima djeteta uz odgovornosti roditelja prema djeci, u 18. članu govori i o odgovornosti društva da pomogne roditeljima u odgoju djece. Stoga podrška u radu obdaništa u kojima bi se realizirao islamski vjerski odgoj svako ima opravdanje u ulaganje u budućnost mladih naraštaja i materijalni položaj njihovih porodica.

Zaključci

Na osnovu Odluke o imenovanju tima za izradu studije o opravdanosti i izvodljivosti otvaranja obdaništa u okviru Islamske zajednice, a koju je donio reisu-l-ulema Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Husein-ef. Kavazović, u Sarajevu je, 18. aprila 2013. godine, formiran tim u sljedećem sastavu: Ibrahim-ef. Begović, voditelj-koordinator rada ovog tima ispred Vjerskoprosvjetne službe Rijasetu, dr. Nusreta Kepeš, stručna voditeljica tima, Ševko-ef. Sulejmanović, Enver-ef. Tursunović, dr. Anela Hasanagić i mr. Arzija Mahmutović

– članovi. Stručni tim je u periodu od maj-oktobar 2013. godine radio na istraživanju, dokumentiranju i elaboraciji opravdanosti otvaranja obdaništa unutar Islamske zajednice BiH. Stručni tim je prije samog ulaska u proces istraživanja izradio akcioni plan, podijelio zadatke unutar članova tima a koji su u skladu sa kompetencijama svakog od članova. Nakon opsežne elaboracije prikupljenih rezultata na uzorku od 52 medžlisa, kao i prikupljenih rezultata trenutnog stanja predškolskog odgoja u Bosni i Hercegovini, stručni tim je donio sljedeće zaključke koji su izvedeni nakon šestomjesečnog rada:

Zaključci vezani za definiranje ciljeva koji se žele postići

- Otvaranje obdaništa u kojima se realizira islamski odgoj u sredinama u kojima za to postoji politička, društvena i ekonomska pretpostavka, a koji bi zadovoljavali najviše standarde kvalitete i na taj način postali konkurentni na tržištu rada;
- Osposobljavanje kvalitetnog obrazovnog kadra, kako bi po svojim kompetencijama mogli da realiziraju i vjerski i zakonom obavezni program predškolskog odgoja i obrazovanja;
- Organizirati neformalni oblik edukacije o modelima samofinansiranja obdaništa za menadžere koji bi vodili poslovne jedinice;
- Raditi na promoviranju vrijednosti ulaganja u rani odgoj baziran na vjerskim načelima. Kroz Javnu kampanju raditi na popularizaciji predškolskog odgoja unutar Islamske zajednice.

Zaključci bazirani na utvrđivanju normativa, standarda i drugih stručnih pretpostavki

- Na osnovu prikupljenih podataka rezultati pokazuju da postoje prostorni, materijalni i kadrovski potencijali na području Bosne i Hercegovine te da se određenim izdvajanjem sredstava mogu napraviti, dograditi i adaptirati objekti koji bi mogli da zadovolje zakonske

minimume u ispunjavanju standarda i normativa za nesmetan odgojno-obrazovni rad obdaništa.

Zaključci vezani za potrebe otvaranja obdaništa i teritorijalni prioriteti

- Na osnovu samoprocjene medžlisa istaknuta je potreba za otvaranjem obdaništa koja je u zavisnosti od sredine do sredine različito izražena. Ona se ne može generalizirati jer je svaki medžlis za sebe specifičan od sredine u kojoj se nalazi, društveno-političke klime, ekonomske situacije u zajednici, materijalnih mogućnosti roditelja, te niza drugih faktora koji determiniraju otvaranje obdaništa. U studiji su elaborirani ovi faktori, a u prilogu su utvrđeni prioriteti u odnosu na spomenute faktore. Generalni zaključak za ovu stavku jeste da se počne sa otvaranjem obdaništa u većim sredinama i na način da to bude maksimalno uozbiljeno uz posebne nadzore početka rada. Iako je bilo mišljenja od strane predstavnika medžlisa da se prednost da sredinama u kojima su Bošnjaci manjina, mišljenja smo da u početnoj fazi ulaganja treba isključiti sve rizične faktore te sredstva uložiti u sredine u kojima su Bošnjaci većinski narod.
- U sredinama u kojima su Bošnjaci u manjini, potrebno je pojačati mektepski rad, opremiti prostor sa sredstvima i opremom koji zadovoljavaju potrebe predškolske djece, te u tim sredinama pokrenuti i rad sa djecom predškolskog odgoja. Specijalizirani programi, kompenzacijski, kao i programi posebnih namjena u trajanju po tri sata dnevno mogu da zadovolje tu potrebu u uvjetima u kojima se odvija mektepska nastava za djecu stariju od šest godina;
- U sredinama u kojima ne postoji potreba otvaranja obdaništa, jer su u tim mjestima dovoljno zastupljene predškolske ustanove, potrebno raditi na lobiranju uvođenja vjerskog odgoja bilo da se radi o privatnim ili javnim obdaništima.

- U sredinama u kojima postoje obdaništa, a koja imaju integriran vjerski odgoj, potrebno je raditi na profesionalnom usavršavanju kadra, edukaciji roditelja i menadžmentu obdaništa, pomoći ove ustanove u opremi i sredstvima koje bi osigurale kvalitet rada i povećale brojnost djece. Samo-održivost ovih obdaništa ovisi o broju djece. Islamska zajednica treba da u početnoj fazi obavezno osnaži rad ovih ustanova.

Zaključci vezani za predviđene troškove optimalne finansijske konstrukcije

Predviđeni troškovi optimalne finansijske konstrukcije ovise o vrsti, načinu i obimu opremanja obdaništa. Prije odgovora na ovo pitanje, neophodno je napraviti procjenu na terenu kako bi se predložio optimalni put za implementaciju odbranog projekta kroz sveobuhvatnu studiju izvodljivosti. Na osnovu ovog istraživanja u preporukama je dat pregled mogućih putova kako bi se vidjelo koji je najbolji način za implementaciju projekta. U aneksu broj 3. ove studije dat je pregled optimalne konstrukcije finansiranja na mjesečnom nivou obdaništa koji već djeluje u okviru Islamske zajednice u Brčkom. Iako u samoj konstrukciji nedostaje niz dodatnih troškova nismo bili u mogućnosti napraviti dobru finansijsku analizu, jer, nažalost, na ovom nivou istraživanja imamo veliku količinu nezadovoljavajućih podataka. Naime, od 52 upitnika koja smo dobili na terenu, o materijalno tehničkoj opremljenosti i drugim uvjetima samo je 19 medžlisa dalo odgovore koji si bili nepotpuni. Što se tiče ovog segmenta, potrebna je detaljna izrada biznis analize i plana što zahtijeva dodatno vrijeme i eksperte iz oblasti ekonomije.

Zaključci koji definiraju redoslijed aktivnosti u postupku konkretne realizacije

Postoji veliki broj pristupa, ili scenarija koje bi dioničari ili sama Islamska zajednica trebala u projektu

slijediti kako bi se adekvatno implementiralo otvaranje obdaništa u okviru Islamske zajednice BiH. Preporučeni scenarij je pristup u tri faze i to je scenarij, jer nudi najrealističniji i najjeftiniji pristup za dioničare ili Islamsku zajednicu. On je napravljen uz pretpostavku da se radi izgradnja obdaništa u nekom od medžlisa.

- **I FAZA** (Svi preduvjeti koji su dati u stavci standarda i normativa, a koji se tiču mjesta, lokacije, prostornih uvjeta treba da se zadovolje te za svaki od ovih segmenata je potrebna papirologija koja je zakonom određena. U slučaju da već postoji objekt, objekt je potrebno dovesti u fazu da dobije upotrebnu dozvolu što zahtijeva manje vremena.) Faza I je ključna za nastavak projekta. Ona se bavi i nabavljanjem fondova za konstrukciju i opremu objekta. U ovoj fazi se može raditi i na lobiranju zajednice da izdvoje iznose zekata za otvaranje obdaništa. U manje medžlise pronaći donatore a u veće investitore za otvaranje obdaništa. Ako budu osigurana sredstva za realizaciju prve faze, onda se kreće u drugu fazu koja se većinom bavi javnim nadmetanjem, ugovaranjem i konstrukcijom zgrade obdaništa. Očekuje se kako će prva faza projekta trajati najmanje jednu godinu, tokom koje treba završiti svu administrativnu i tehničku papirologiju.
- **II FAZA** (U ovoj fazi tim projekta usko surađuje s arhitektima i inženjerima na završetku dokumentacije potrebne za izdavanje konstrukcijske dozvole.) Prije završetka konstrukcijskih radova na obdaništu, IZ će trebati početi planirati nabavku potrebne opreme. U slučaju da se u fazama odobri i finansiranje, bit će potreban dodatni napor za zatvaranje financijske konstrukcije.
- **III FAZA** Nakon izgradnje obdaništa ili rekonstrukcije i nabavljenog namještaja i didaktičke opreme, slijedi faza otvaranja vrtića. U ovoj fazi potrebno je uraditi sljedeće:

- Uraditi finansijski elaborat o društvenoj opravdanosti osnivanja obdaništa (dio ove studije može biti i dio elaborata);
- Uraditi godišnji program rada PU na osnovu Cjelovitog razvojnog programa;
- Dostaviti imena potencijalnih korisnika PU;
- Dostaviti imena potencijalnih odgajatelja i drugih stručnih osoba koje bi radile sa djecom;
- Dostaviti spisak didaktičke opreme koje PU posjeduje;
- Uraditi Pravila PU;
- Formirati komisije za provedbu postupka osnivanja i registracije, a koje su u skladu sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju kao i drugim pozitivnim propisima koji reguliraju pitanje predškolskog odgoja i obrazovanja u kantonima u kojima se otvara PU bilo da je u Federaciji ili Republici Srpskoj;
- Formirati Komisije za pripremu i početak rada PU;
- IZ (Osnivač) treba da donese odluku o imenovanju članova upravnog odbora;
- IT (Osnivač) donosi odluku o imenovanju vršioca dužnosti direktora u PU;
- Napraviti Zahtjev za davanje Sa Glasnosti za osnivanje PU koji se dostavlja Ministarstvu obrazovanja nadležnog kantona ili entiteta;

Zaključci procjene rezultata djelovanja IZ kroz sistem ustanova predškolskog odgoja

- Stručni tim je mišljenja da je ulaganje u rani odgoj naše djece najbolja investicija i na tome trebamo najviše raditi. Ovo je plemenita ideja koja zahtijeva veliki napor i trud. Vjerujemo da bi izgradnja objekata-obdaništa u okviru IZ u znatnoj mjeri razvila svijest ne samo kod djece, nego i kod njihovih roditelja o značaju vjerske predškolske ustanove. Islamska zajednica može raditi na poboljšanju kvaliteta njihovog odgoja i obrazovanja;
- Iako mektebi imaju veliku ulogu i podršku u neformalnom vidu

obrazovanja, mišljenja smo da bi i otvaranje igraonica, sportskih klubova, osavremenjeni mektebi bili pravi načini dobrog odgoja naše djece. (U prilogu su neki vidovi ovog načina rada);

- Osnivanje i pokretanje obdaništa koje u odgojno-obrazovnom procesu primjenjuju vjerski odgoj, omogućit će umrežavanje Islamske zajednice na području cijele Bosne i Hercegovine.

Generalni zaključci

Na temelju do sada poznatih rezultata istraživanja, postavljenih hipoteza i podataka dobivenih u ovoj studiji generalni zaključak jeste da:

1. Islamska zajednica Bosne i Hercegovine treba i može razvijati područje svoga djelovanja kroz sistem predškolskih ustanova, jer za to postoje društveno-politički uvjeti u sredinama u kojima je većinski bošnjački narod;
2. U ekonomski razvijenim sredinama Bosne i Hercegovine u kojima je visoka stopa BDP i u sredinama u kojima oba roditelja rade postoje uvjeti samofinansiranja tj, finansiranja PU od strane roditelja. Stoga je preporuka da se prve PU otvore u zajednicama kojima roditelji mogu da plaćaju boravak djece (u prilogu su predloženi medžlisi);
3. Ne postoje snažni izvori podrške medžlisa Islamske zajednice Bosne i Hercegovine u prostornim, materijalnim i kadrovskim potencijalima koji bi omogućili samoodrživost rada PU. Neophodno je izdvajanje posebnog budžeta za ove namjene;
4. Od 52 medžlisa samo 15 medžlisa ispunjava minimum uvjeta za koje se smatra opravdanim ulaganjem u otvaranje predškolskih ustanova;
5. U sredinama u kojima Bošnjaci nisu većinski narod, a koji imaju jak džemat, prostorne uvjete u džamijama ili vakufskim objektima poželjno je otvarati i alternativne oblike rada sa predškolskom djecom kao što su mektepske igraonice,

- sportske igraonice, putujući mektebi za predškolsku djecu itd. (u prilogu se nalazi nekoliko prijedloga)
6. U sredinama u kojima ne postoji nikakvi uvjeti za organiziran rada sa predškolskom djecom potrebno je poticati partnerstvo s roditeljima i otvorenost džemata prema društvenoj sredini, stvarati pozitivno ozračje za cjelovit razvoj predškolskog djeteta i svih njegovih potencijala. U džamijama organizirati redovna predavanja i radionice za mame i djecu;
  7. Poticati stručno usavršavanje odgojitelj, muallima, vjeroučitelja da bi se obogatili redoviti cjelodnevni programi i širila ponuda novih posebnih programa u radu sa predškolskom djecom. Poticaj se odnosi na cjeloživotno učenje kroz posebne i specijalne programe pri Islamskim pedagoškim fakultetima u Zenici i Bihaću.
  8. Kreirati uvjete za veći obuhvat predškolske djece poticanjem izgradnje objekata, ponajprije u novim stambenim naseljima i gradskim četvrtima s rastućim brojem djece, adaptiranjem odgovarajućih poslovnih i stambenih prostora koji su u vlasništvu vakufa, pri čemu treba osigurati da svi novi prostori budu građeni po mjeri djeteta tj. standardima i normativima;
  9. Proširiti dosadašnju praksu da svako dijete jednu godinu prije polaska u redovnu mektepsku nastavu bude uključeno u predmektepsku nastavu kao vid predmekteba, koji bi bio finansiran od strane roditelja, a čiji bi rad bio organiziran od strane muallima, vjeroučitelja koje su završile doobuku ili prekvalifikaciju za odgajatelje. Islamska zajednica treba da finansijski podrži uključivanje u program predmekteba romske djece i djece s posebnim potrebama i djecu iz porodica težeg socijalnog statusa;
  10. Ovisno o iskazanom interesu roditelja stvarati uvjete za širenje programa za darovitu djecu koja imaju sklonosti ka učenju hifza, te provoditi druge posebne programe zavisno od interesa i potreba djece te prostornim i kadrovskim uvjetima;
  11. Pomoći materijalno i finansijski predškolske ustanove koje su već započele rad a koje realiziraju vjerske programske sadržaje.

الموجز

وظيفة إدخال العمل التربوي والتعليمي الديني وأهميته في مؤسسات التعليم قبل المدرسي

نصرتا كيبيش، أنيلا حسناغيتش، أرزيا محموتوفيتش، شيفقو سليمانوفيتش، أنور تورسانوفيتش

يمثل هذا البحث ملخصاً لدراسة الجدوى التنفيذية والاقتصادية لتأسيس مؤسسات التعليم قبل المدرسي (رياض الأطفال) تحت مظلة المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، وقد كانت هذه الدراسة واحدة من نقاط الانطلاق للخطة العشرية لتطوير المؤسسات التربوية والتعليمية والعلمية في المشيخة الإسلامية.

وبناء على قرار رئيس العلماء بتعيين فريق لإعداد الدراسة، فقد عمل فريق الخبراء في الفترة من مايو إلى أكتوبر ٢٠١٢ على استقصاء وتوثيق ودراسة الجدوى من فتح رياض الأطفال داخل المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك. وقد تمت معالجة النتائج المجمعة من عينة مكونة من ٢٥ مجلساً، وكذلك النتائج المجمعة عن الوضع الراهن للتعليم قبل المدرسي في البوسنة والهرسك. وبناء على ما تم التوصل إليه حتى الآن من النتائج في هذه الدراسة، وعلى الفرضيات الموضوعية، والبيانات التي تم تجميعها في هذه الدراسة، فإن فريق الخبراء أصدر توصيات عامة وتوصيات متعلقة بتحديد الأهداف المنشودة، وتوصيات تقوم على تحديد الأنظمة والمعايير وغيرها من المقومات العلمية، وتوصيات متعلقة بفتح رياض الأطفال مع الأولويات الجغرافية، وتوصيات متعلقة بالتكلفة المتوقعة لبنية المانية المثالية، وكذلك التوصيات التي تحدد ترتيب نشاطات التنفيذ، إضافة إلى توصيات تقويم نتائج عمل المشيخة الإسلامية من خلال نظام مؤسسات التعليم قبل المدرسي.

الكلمات الرئيسية: الاستراتيجية، مؤسسات التعليم قبل المدرسي، المشيخة الإسلامية، المجالس.

Summary

FUNCTION AND THE SIGNIFICANCE OF INTRODUCING THE RELIGIOUS EDUCATIONAL AND UPBRINGING TOPICS IN PRE-SCHOOL PROGRAMME

Nusreta Kepeš, Anela Hasanagić, Arzija Mahmutović, Šefko Sulemanović and Enver Tursanović

This article presents the summary of the study with the topic of justification and feasibility of launching pre-school institutions within the Islamic Community of BiH that served as a starting point for the ten-year planning of up-bringing, educational and academic institutions of the Islamic Community.

Based on the Decision of the reisu-l-ulama that nominated the team for carrying out the study, the team of experts worked in the period from May to October year 2013, on researching, documenting and elaborating the feasibility of a project of launching the kindergartens within the Islamic Community of BiH. Comprehensive elaboration of the study results gathered, that was based upon the sample of 52 *majlises* was offered, as well as the results of a survey of the current state of the pre-school education in BiH. The team of experts, on the bases of the results of previous researches, the given hypotheses and the data collected in this study, came up with some general conclusions, but also with some propositions relating to definition of aims of such program, conclusions based upon establishing norms, standards and other expert preconditions, conclusions related to the need of opening the kindergartens and territorial priorities, estimation of the costs for the optimal financial construction, conclusions that define the order of activities within the process of the actual realization of the project, conclusions of the evaluation of the results of the functioning of the IC through the system of pre-school education institution.

Key words: strategy, pre-school institutions, the Islamic Community, majlises